

Körlere Seslenmek: Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Konser Salonu

Yapımı çok uzun sürmüş, hatta bir anlamda çileli de olmuş bir yapıdır Ankara'daki CSO Konser Salonu. Uygur Mimarlık'ın tasarladığı bu önemli yapı üzerine hakettiğinden çok daha az yazılmış olduğu da aşikar. Müge Cengizkan 30 yıllık bu karmaşık serüveni anlatıyor.



N. Müge Cengizkan ■ Türkiye'nin yakın dönem mimarlık üretiminde, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Konser Salonu ve Koro Çalışma Binaları' kadar doğum sancıları ülkeyi yansıtan, ama "yeni doğan"ın bir kamu yapısından beklenmedik mimari kaliteyle ve azimle, ısrarla, cesaretle, ihtimamla dünyaya geldiği az sayıda yapı vardır. Bu azmin, Cumhuriyetin 100. yılında Cumhurbaşkanlığı makamı ve başkentini artık bir senfoni orkestrası yapısına kavuşması gerektiğinde ısrarcı olan kamuoyu ve projeye inanan nadir siyasi iktidar temsilcileri kadar ve belki de daha fazla, mimarları Semra Uygur ve Özcan Uygur'a ait olduğunu söylemek gerekiyor. Yapı 2020 yılı sonunda hizmete açıldıysa da Ankaralılar onu bir 100. yıl kutlaması olarak görüp onurlandıklarını hissediyorlar.

Yazı duygusal değinilerle başlasa da oldukça rasyonel birkaç konuyu açmaya çalışacak. Hakkında daha fazla yazılmış olmasını beklediğimiz yapılardan biri CSO Binası. 1992 yılında düzenlenen yarışmadan sonra siyasetin ilgisizliği ve bütçe kesintileri salınımında geçen yaklaşık 30 yılın öyküsü, kamuoyunun daha fazla ilgisini çekmiş görünüyor. Mimarlık

kamuoyunun ise hikayesi olan bu yapıyı bitmiş bir mimarlık ürününden öte görmesi, "süreçten öğrenmek" denen şey için anlamlı.

Neler mesela? Yapının yarışmadaki iddialarını uygulamaya geçerken ne oranda başardığı; Kale ile Anıtkabir ekseninde kentten en düşük kotunda konumlanan yapının hem kentsel referanslarını gerçekleştirmek gibi "âli" konularla hem de bataklık gibi temel bir coğrafi durumla nasıl baş ettiği; yapım teknolojisi bir yana zihinsel olarak çağ değiştirdiğimiz yaklaşık 30 yıllık bu zaman diliminde projenin uyumlanmayı ve yeni görgüleri nasıl edindiği; değişen 5 cumhurbaşkanı, 10 başbakan, 20 kültür bakanının görgüsü, siyasi ve ekonomik yaklaşımlarını proje yönetimi anlamında nasıl yönlendirdiğine kadar... Yazıda bu sorulara doğrudan yanıt aranmayacak, "Opus Caementicium" bölümünün hakkını vermek gerek.

"Herkes bilir ki, mükemmelliğe giden yol taşlıdır ve erdem de bu yolda her zaman engellerle karşılaşır."²

Saramago

Başlamak istediğim yer: Beşinci cephe/ler. CSO yapı kompleksini, parçacık

konfigurasyonla ele alınan ve kentten okunan kütleler oluşturuyor. Üçgen prizma fuaye, elipsoid ana konser salonu, küre biçimli oda orkestrası salonu ve eğilerek kuzey-güney uçlara çekilen sanatçı ve koro çalışma binalarının tümü beşinci cepheye sahip, yani çatı oluşumunun cephe gibi davrandığı bir mimari yaklaşımla şekilleniyor... Mimari pratikte çatılar büyük oranda tasarım sürecinin sonlarına doğru çözülmesi gereken, sanki daha çok bir mühendislik problemi gibi ele almır. Halbuki özellikle kentsel ölçekte silüeti çizen, mimari formun algısını güçlendiren, iç mekanın özellikle ışıkla ilişkisinde en önemli rolü üstlenendir. CSO'nun yerleşim yeri, kentten en alt kotlarında, çukurda kalan, eski adıyla Kanlı Göl bölgesi, yani Gençlik Parkı'nın doğum nedeni de olan bataklık bölgesidir. Dolayısıyla, kentten tam merkezinde, mimarlarının da tanımıyla "kentnin kucaklığı"ndaki bu yapı kompleksinin mimari algısını, nereden bakılırsa bakılınsın çok büyük ölçekli asal mimari formlar oluşturuyor.

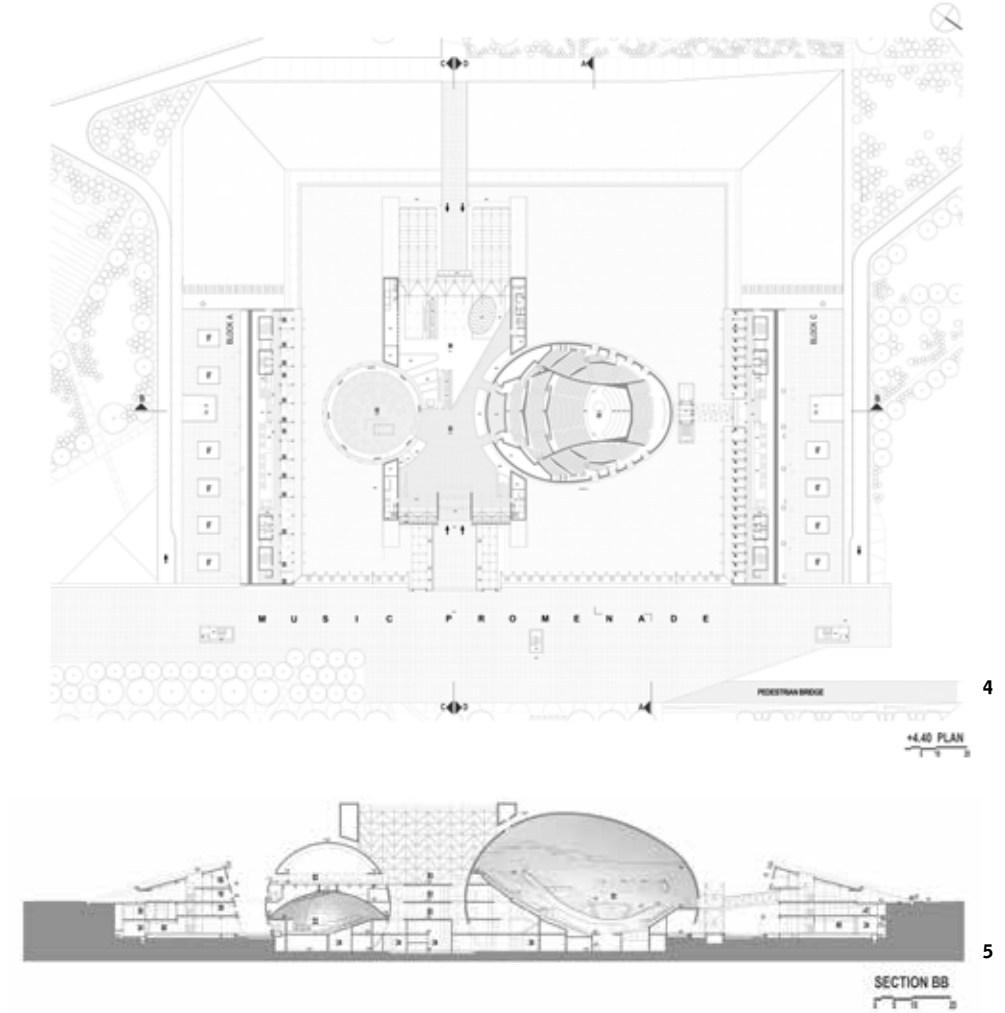
Betonarme teknolojisinin olanakları kullanılarak merkeze yerleştirilen, kalıp planlarına kadar mimarlarının elinden çıkan iki dev üçgen ayak, brüt betonun



en heyecan verici uygulamalarından... Küre ve elipsoid salon kütleleri, bu üçgen ayakları delip geçerken, kendilerine açtıkları boşluğun iç yüzeyi de elipsoid formların bitişi ile tamamlanıyor. Bunun için, ana salonun yerleşeceği boşluğu sağlamak üzere kurulan iskeleye bakmak yeterli örneğin. Burada olduğu gibi özel üretimlerle biçimlenen yapı kompleksinin birçok noktasında inşa sürecinin de mühendisliği gerekiyor dolayısıyla.

Tüm yapıda, akustik nedenlerle yapılan kaplamalar dışında çoğunlukla brüt beton uygulamalar göze çarpıyor: Dökümün kalıp izleri, yüzeylerdeki fugalar, akustik ve mekanik donatılar vb. için mimariyi zedelemeyen detay çözümleri... Brüt betonun yetkin kullanımıyla tanıdığımız Uygur Mimarlık'ın tasarım masasından kalıplar sökülene kadar (engel olunmadığı müddetçe) tüm süreci tasarladığı, takip ettiği, müdahale ettiği okunuyor. Bir kamu yapısından beklemediğimiz niteliğin anahtarı da burada.

Betonarme teknolojisi açısından yapının en deneysel ve deneyimsel mekanları ise tahmin edilebileceği gibi konser salonları... Kentsel ölçekte bir üçgen prizma içine yerleşen fuaye ve meydanın birbirine bağladığı, bir yanında çift merkezli eliptik formuyla 2005 kişilik ana konser salonu, diğer yanında ise küre içinde 518 kişilik oda orkestrası salonu ile altı-üstlü yerleşen restoran mekanı... Yapının uzun inşa sürecinde, farklı ülkelerdeki başarılı mimari uygulamaları ziyaret eden mimarlar, Scharoun imzalı 1963 tarihli



1 Ana Konser Salonu ve Oda Orkestrası Salonu için 1/20 ölçekte hazırlanan maketlerin sessiz oda testleri, 1988 (Fotoğraf: Özcan Uygur / Uygur Mimarlık Arşivi).
2 Sessiz oda testleri sırasında Semra Uygur, 1988 (Fotoğraf: Özcan Uygur / Uygur Mimarlık Arşivi).
3 Koro Çalışma Binaları ve Ana Konser Salonu (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).
4-5 CSO kompleksi plan ve kesiti (©Uygur Mimarlık Arşivi).



6



7

6 Oda Orkestrası Salonu ya da Mavi Salon (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi)
7 Altta Oda Orkestrası Salonu'nu, arada CSO Müzesi'ni ve üstte restoranı barındıran kürenin maketi (Fotoğraf: Uygur Mimarlık Arşivi).
8-9 Ana Konser Salonu'nun pnömatik balon kalıbı şişirilmeden önce ve şişirildikten sonra (Fotoğraf: Uygur Mimarlık Arşivi).
10 İnşası sırasında CSO kompleksini Cermodern'e bağlayan köprü üzerinden görünüm (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).

Berlin Filarmoni Orkestrası Binası'nın seyirciyle kurduğu ilişkiyi etkili bulurlar. Yarışma önerisinde ana salonun silindirik kütlesi bu süreçte yumurta formuna evrilir; sahne-seyirci ilişkisini daha etkili kuracağına olan inanç da seçimin nedenlerinden biridir.

Pnömatik balon kalıp sisteminin Türkiye'deki ilk uygulaması 2012 yılında bu yapıda denir. Esası, önceden hazırlanan PVC balonun şişirilerek istenen formun elde edilmesine dayanan ve betonarme silo yapılarının silindirik kütlesini elde etmek için kullanılan bu sistem CSO'nun yapım teknolojisi olarak uyarlanır. Kompresörler aracılığıyla 8 saatte şişirilerek elde edilen yumurta formu kalıbın içine kontrollü giriş çıkış

sağlanarak betonarme kabuk içeriden "örülmeye" başlanır³. İçine şişirme öncesi yerleştirilen vinç aracılığıyla püskürtme beton ile demir donatı örgüsü katmanlaştırılarak eliptik cidarın et kalınlığı 52 cm'ye varıncaya kadar tekrarlanır. Ana konser salonunun akustiği için belirlenen bu et kalınlığı içinde, kütleli çerperinde PVC şişme kalıp olduğu gibi bırakılır.

Fuayenin diğer tarafındaki küre için de aynı kalıp ve betonarme teknolojisi bu kez daha zorlu ve deneysel biçimde uygulanır. İççe iki pnömatik balonun şişirilerek kalıbın elde edilmesi sonucu, kesitte çok zengin mekanlar ortaya çıkar. Dışarıdan mükemmel bir küre olarak gördüğümüz form, altta kubbeli bir oda orkestrası salonunu (Mavi Salon), kubbenin küre içindeki boşluğunu değerlendiren hacim CSO Müzesi'ni ve üstte ferahfeza bir restoranı barındırır. Heykelsi kavisleriyle her iki kütleli muazzam formu, dışavurumcu biçimde bu düzen içerisinde yapının biçimlenişini belirler.

Yapının üretiminde yaşanan yine uzun fasıllar nedeniyle, ana salonun kaba formunu alması ile bitiş sağlayacak ince işler arasında geçen sürede betonarme kabukta olağan hafif deformasyonlar oluşur. Bu kavisli formların yüzey bitişlerine sıra gelir. Hem bu deformasyonlar sonucu kaba form ile kaplama arasındaki boşluğun değişken ölçüleri hem de üçboyutlu kavisli yüzeylerin ikiboyutlu düz malzeme ile kaplanmasının zorlukları hesaplamalı tasarım yöntemi ile aşılar. Bu yöntemle elde edilen birbirinden farklı yaklaşık 11.000 adet, üç kenarı hiçbir zaman birbirine eş olamayan ortalama 120 cm'lik "eşkenar" üçgen panel ile bitişler sağlanır. Her iki kavisli formun yumuşak hatlarını kaybetmemesi ve yuvarlak formlar olarak algısının devamı için kaplamalar optimum biçimde boyutlandırılır. Sisteme fazla yük getirmemesi, iklimsel koşullara dayanıklılık, teminde ve uygulamada kolaylık gibi parametreler değerlendirildiğinde buzlu cam kaplamada karar kılınır; matlık ve renk denemeleri sonucu bugün deneyimlediğimiz heykelsi görünümler elde edilir.

"Tiyatro insanların birbirlerini seyrettikleri bir meydandır."⁴

Kahn

Sahne içeren bir tasarımda en zor teknik konular akustik performansı sağlamak ve doğru görüş açısını yakalamak gibi



8



9



10

görünüyor. Ülkemizde bunları aynı anda sağlayan konser salonu çok fazla değil. Louis Kahn bu asgari gereklilikler üzerine, tüm salonun geniş kesitine bakıldığında, bu yüksek iç mekanın tavanıyla birlikte "eşkenar" üçgen sahne olduğunu söyler, çünkü ışık aktif olarak sahnenin ve dolayısıyla seyreden-seyredilenin bir parçasıdır. Mimarın aynı zamanda oyuncuların sahnedeki gördüklerini de önemsemesi gerektiğini, mekanın ise seyircilerin sadece sahneyi değil birbirlerini de seyre geldikleri bir meydan, bir *plateia*, bir *piazza*, bir piyasa mekanı olduğunu düşünür.

Bağ konfigürasyonlu (*vineyard style*) oturma düzeninin, yani bağdaki teraslamalar gibi seyirci sıralarını gruplayarak ve sahneyi arkasından da çevreleyerek kurulan düzenin, aslında Kahn'ın birbirini görme, seyreden-seyredilen etkileşimlerini kuran yaklaşımına bir yanıt olduğu söylenebilir. Uygur Mimarlık'ın görgülenme seyahatleri sırasında, bağ konfigürasyonlu salonların

en iyilerinden olan Berlin Filarmoni Orkestrası'nın seyirci ile sanatçı arasındaki etkileşimi en iyi biçimde kurduğunu hissedip referans almaları tesadüf değil.

Sahnenin böyle merkezi konuma alınması, senfonik eserlerin seslendirileceği bir salonda akustiğin en önemli rolü oynamasından kaynaklanıyor. Sesi doğru yaymak, yankıları ve çınlamayı önlemek, sesi salonun en derinlerine istenildiği kalitede ulaştırmak, özel bir mühendislik gerektiren oldukça teknik bir mesele. Bunun için 1998 yılında Fraunhofer-Institut Bauphysik Stuttgart firması ile teknik çalışmalar tamamlanır. Ana Konser Salonu ve Mavi Salon için 1/20 ölçekli maketler hazırlanarak sessiz oda içinde testlerle sınanır. Akustik uzmanlarının mekanda sesin davranışıyla ilgili temel bilgi ve verileri paylaşmasının ardından mimarların olgunlaştırdığı tasarım, simülasyon ve testler yapıldıktan sonra teknik verilerle karşılıklı olarak değerlendirilir. İç mekandaki formların

yerleşimi, malzemelerin cinsi, malzeme işlemleri, akustik yansıtıcıların tüm teknik özellikleri ortaya konarak tasarım kararları mimarlar tarafından son hale getirilirken, uzmanlar bu süreçte mekânın olgunlaşmasına destek olurlar.

Ana salonun betonarme kabuğunun içine yerleşen seyirci bölümleri, sanki strüktürel bir mesele değilmiş de ahşap bir mobilyaymış gibi hissedilir. Titizlikle bölümlenmiş, hatları yumuşatılmış, detayları inceltilmiş biçimde sıralar önünüze akar. Tavandaki ahşap paneller, altta akan ahşap seyirci bölümlerinin sanki izdüşümüymişçesine biçimlenir. Göz gördüklerini bütünlük. Küre içindeki restoranda ahşap tavanın biçimleniş, dış mekanda açılan beşinci cephe faslının iç mekanda da en etkileyici biçimde sürdüğünün ifadesi gibidir. Hem ana konser salonu hem oda orkestrası salonunda mekan hissi, sahneyle kurulan etkileşim, müziğin kulağınıza temiz gelişi oldukça etkileyici.



11



12

- 11 CSO kompleksini Cermodern'e bağlayan köprü tarafından gece görünümü (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).
- 12 Koro Çalışma Binaları girişinden görünüm (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).
- 13 Brüt betonun nitelikli tasarımı ve işçiliği, inşa sırasında (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).
- 14 Küre içindeki restoran ve ahşap tavanı (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).
- 15 Ana fuaye (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).
- 16 Ana Konser Salonu iç mekanı (Fotoğraf: Cemal Emden / Uygur Mimarlık Arşivi).

Yapı doğarken geçen yaklaşık bu 30 yıllık zaman diliminde, örneğin parametre, algoritma ve kodlamalardan oluşan yeni tasarım yöntemleri, 3B baskı ya da yeni yapım teknolojileri, yapının mimarlarının tasarım ve uygulama zeminlerinde çoktan olağanlaşmış olsaydı, acaba tasarıma baştan nasıl yaklaşırlardı. Akla düşmüyor değil.

■ N. Müge Cengizkan, Mimar, Editör

Notlar:

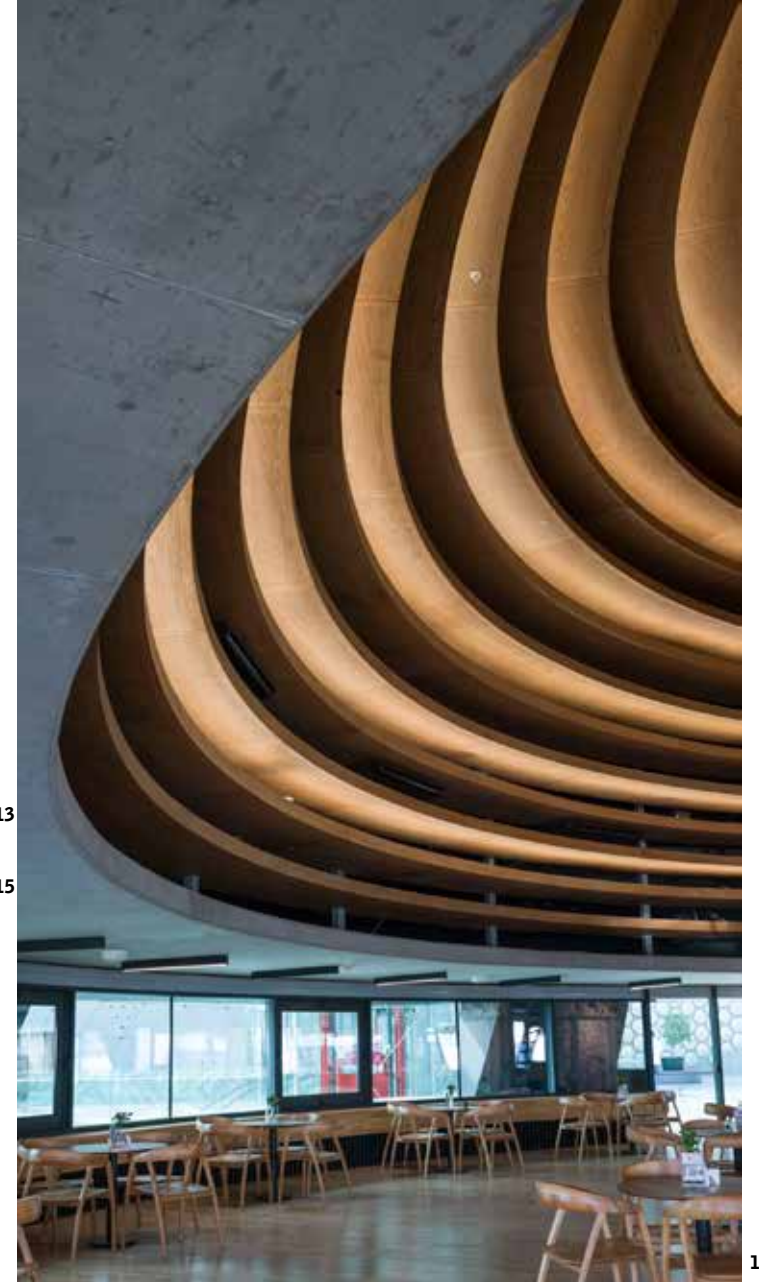
- 1 Yazının ortaya çıkması için sağladıkları bilgi ve görsel belgeler için Uygur Mimarlık'a ve özellikle Deniz Uygur'a teşekkür ederim.
- 2 Jose Saramago, *Körlük*, çev.: Işık Ergüden, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020.
- 3 Ana konser salonunun kayıt altına alınan pnömatrik balon kalıp şişirilme süreci şu adresten izlenebilir: [https://www.youtube.com/watch?v=zlcjz0zcN4] Erişim: 11.01.2024.
- 4 Cengiz Yetken, *Klasik Müzik Işıkları Çalınmaz: Louis Kahn Stüdyo ve Atölyesinde Birlikte Üretmek*, ed.: N. Müge Cengizkan, çev.: Özlem Erdoğan Erkarlan, YEM Yayınları, İstanbul, 2020, s. 96-107.



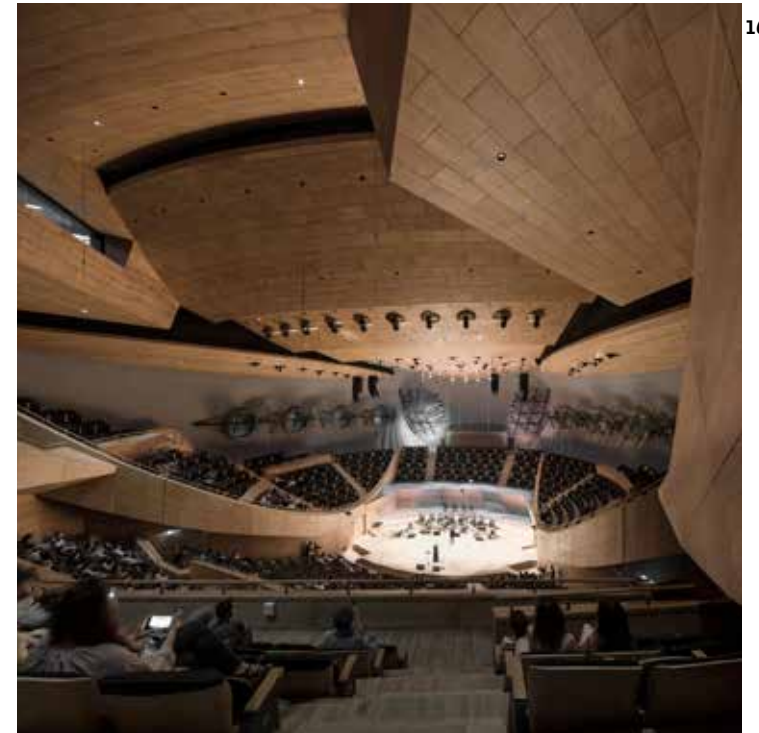
13



15



14



16

Konum: Altındağ, Ankara
Yapım Tarihi: 2021
İnşaat Alanı: 56.236 m²
İşveren: T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)
Mimarlar: Semra Uygur, Özcan Uygur / Uygur Mimarlık
Proje Ekibi: Necati Seren, Güliz Erkan, Metin Cihan Yıldırım, Ayça Tüzmen, Kamer Tomris Çetin, Esra Gömceli, Deniz Karabacak, Oya Caymaz, Bozkurt Yurdaku, Umut Toker, Sandro Capadona, Onur Ergen, Ayhan Abanozcu, Alper Derinboğaz, Gökhan Kınayoğlu, Emre Şavural, Evren Başbuğ, Ramazan Avcı, Aslı Kaya, Evrim Özlem Kale, Özcan Kaygısız, Eser Köken, Ebru Can, Rabia Uçay, Kemal Yurtgezen, İrem Erding, Mustafa Kır, Deniz Uygur
Yüklenici: Çağdan-Burkay İş Ortaklığı
Statik: Danyal Kubin / Prota Mühendislik
Mekanik: Bahri Türkmen / Bahri Türkmen Mühendislik
Elektrik: Kemal Ovacık / Ovacık Mühendislik
Peyzaj: Can Kubin / Promim Proje
Danışmalar: Wolfgang Fasold / Fraunhofer-Institut Für Bauphysik Stuttgart